

LUÍS REI E A REVISTA *ARDENTÍA*: UNHA EXPERIENCIA IMPAGÁBEL DE DIVULGACIÓN DA NOSA CULTURA MARÍTIMA E FLUVIAL

Emilio Xosé Ínsua

Para Luís Rei, in memoriam, con eterna amizade e infinita gratitude polas xeiras compartidas

Preámbulo necesario

A morte do benquerido compañeiro Luís Rei, o 10 de agosto de 2015, fechou inevitabelmente todo un brillante ciclo na traxectoria da revista *Ardentía*, sobre a que imos debuzarnos nas liñas que seguen, a xeito de póstuma homenaxe á memoria do noso inmenso amigo, viva por sempre e para sempre no máis profundo de nós.

Foi el, co seu moito saber, co seu teso compromiso e cun mundo de ilusión ao lombo, quen a botou a andar en 2004, quen a comandou durante sete números sucesivos e quen a guiou, ás veces mesmo contra ventos e marés, durante máis de dez longos pero frutíferos anos de travesía.

Da súa man, precisamente, chegamos a enrolarnos nela desde o mesmo intre da botadura e con el tamén acabamos por desembarcar tras a edición do seu sétimo número, en maio de 2013. Hoxe, enrolados de

novo pola directiva da Federación nesta nave de papel para refflotala e emprender novas e ilusionantes travesías na divulgación da nosa cultura marítima e fluvial, nada semella máis xusto nin necesario que botar a vista atrás e levantar carta dos mares navegados por *Ardentía* con Luís Rei ao temón. Oxalá teñamos todos os tripulantes desta *Nova Ardentía*, en último caso, o mesmo pulso firme que tivo Luís e aprendamos a bolinar coma el cos ventos dos imprevistos.

Orixes da publicación

A Federación Galega pola Cultura Marítima e Fluvial (FGCMF) ficou constituída legalmente en novembro de 1994, impulsada inicialmente por tan só catro asociacións das Rías Baixas e logo dun proceso de diálogo e posta en común entre elas que arrancou con definitiva forza por volta do Primeiro Encontro de Embarcacións Tradicionais, celebrado en Ribeira en xullo do ano anterior. O obxectivo da nova entidade federativa, entón como agora, non podía ser máis claro: traballar coordinadamente pola conservación, recuperación e revalorización do patrimonio marítimo galego.

Moi axiña esta nacente Federación comezou a diversificar as fronteiras de acción e reivindicación. Organizou, loxicamente, xornadas, conferencias, coloquios e exposicións diversas coa intención de chamar a atención da cidadanía sobre a riqueza do patrimonio material e inmaterial do noso mar e alertar asemade ás autoridades, nomeadamente locais e autonómicas, sobre a delicadísima situación pola que ese patrimonio estaba (e aínda está, infelizmente) atravesando. Tamén desenvolveu ou axudou a levar adiante proxectos de recuperación de embarcacións tradicionais galegas, a vela ou a remo, en diferentes rías e portos. Asistiu, así mesmo, representando a cultura marítima do país, a encontros e xornadas do Mar que tiveron lugar noutras latitudes (Portugal, Cataluña, Bretaña, Euskalherria...). E afrontou, ademais, a celebración, con carácter bianual, de novos Encontros de embarcacións tradicionais, no ronsel do de Ribeira (1993): o II en Coruxo (1995), o III en Ogrove (1997), o IV en Rianxo (1999), o V en Combarro-Poio (2001), o VI na Illa de Arousa (2003), o VII en Cambados (2005), o VIII en Ferrol (2007), o IX en Muros (2009), o X en Carril (2011), o XI en O Freixo-Serra de Outes

(2013), o XII en Cabo de Cruz-Boiro (2015) e, no ano corrente, o XIII en Combarro-Poio.

O primeiro presidente da Federación, o historiador Dionisio Pereira, comentando para o semanario *A Nosa Terra* (29-VII-1993) o xerminal I Encontro de Embarcacións Tradicionais celebrado en Ribeira en 1993, formulaba xa a seguinte pregunta: “E, postos a soñar, ¿para cando na Galiza unha revista viva, popular e rigorosa a un tempo, como a bretoa *Le Chasse-Marée*?”. A resposta definitiva a ese interrogante, con todas as reviravoltas que acompañaron a súa xestación, foi o nacemento en 2004, por persoal empeño de Luís Rei, da revista *Ardentía*.

O precedente inmediato da nosa revista estivo na publicación, sen nome propio, sen formato estandarizado, sen periodicidade fixa e sen equipa estábel de redacción, que promoveu a Federación tras cada Encontro de Embarcacións Tradicionais a partir do segundo, celebrado, como dixemos, en Coruxo en 1995. A idea básica foi a de recoller nesa publicación o que fora o Encontro, o que deran de si os seus debates e actividades e, eventualmente, acoller tamén nas súas páxinas artigos de divulgación e/ou denuncia, ofrecer novas de proxectos levados a cabo polas entidades constitutivas, publicitar futuros eventos relacionados coa cultura marítima, etc.

Así estaban as cousas cando tralo Encontro celebrado en Ogrove, en 1997, a Federación entrou nunha profunda crise, que *a posteriori* se comprobou que non era senón de crecemento. Nesa altura, atopábase claramente desbordada de traballo, non daba superado a media ducia de entidades, carecía de medios humanos, técnicos e económicos, constataba unha e outra vez o limitado efecto das súas denuncias e propostas e experimentaba, para máis *inri*, serios debates e desavinzas sobre o camiño a seguir...

O Encontro de Rianxo en 1999, organizado contra toda esperanza, serviu para reflatar a nave da Federación: clarificáronse obxectivos, ampliáronse progresivamente os efectivos humanos e corporativos (suman hoxe varias ducias as asociacións federadas, aínda que de peso e implantación moi variado), incorporouse a faceta fluvial, abriuse de xeito modélico amplo campo colaborativo con persoas e entidades do Norte de Portugal... Este rexurdir tamén acabaría tendo consecuencias no ámbito publicístico, pois logo

Presentando *Ardentía* no Museo de Ílhavo / Isabel G. Avión

de varias novas entregas asistemáticas das correspondentes revistas dos Encontros de Rianxo (1999), Combarro (2001) e A Illa (2003), a FGCMF decidiu dar pasos para impulsar e soste as dúas publicacións complementarias.

Por unha banda, creou en 2001 a revista *O Apupo*, que nas súas humildes catro ou oito páxinas, dependendo do número en cuestión, con periodicidade irregular, facía as veces de boletín interno da Federación (actividades, convocatorias, divulgación de iniciativas...) e publicaba importantes achegas para a catalogación dos distintos tipos de embarcacións tradicionais dos nosos mares e rías. Diríxiuna o grovense Lino Prieto e nela xogou un papel fundamental Fernández Rei, ambos os dous redactores á súa vez da propia *Ardentía*.

Por outra, partindo do esquema das publicacións que seguían a cada Encontro pero ambicionando ir alén, afrontou a posta en marcha dunha “revista galega de cultura marítima e fluvial”, *Ardentía*, que a diferenza daquelas, contase con nome identificativo, formato estandarizado, periodicidade fixa, equipa estábel de redacción (basicamente, o Grupo Etnográfico Mascato de Cambados, integrado nesa altura por Dionisio Pereira, Lola Varela, Luís Rei, Lino Prieto, Fernández Rei e nós mesmos, máis Ivone Baptista de Magalhães, da asociación Barcos do Norte e directora do Museo Municipal de Esposende) e, o que importa máis, puidese encher desde unha perspectiva plural, interdisciplinar, divulgativa e rigorosa o baleiro existente na produción editorial e xornalística do país a respecto da cultura marítima e fluvial.

O local que fixo as veces de sede da revista e onde nos xuntabamos o consello de redacción foi o Centro Socio-Cultural A Mercede, en Fefiñáns-Cambados, de propiedade municipal. Era, para máis señas, onde desenvolvía o seu traballo habitual como técnico de cultura e bibliotecario o propio Luís Rei. Axudaron a maquetar os números da revista (cunha tiraxe habitual de 1.000 exemplares) profesionais como Ramón Díaz e Raúl Rey Bea e *Ardentía* tivo sempre á man persoas puntualmente colaboradoras como o técnico de cultura vilagarcían Xabier Camba, Xaquín Lores Xocas, o exdirector do Museo do Mar Pablo Carrera ou a xornalista Sole Rei, quen asumiu a vicedirección e a maquetación da revista, en apoio de Luís, a partir do sexto número. Todos afrontamos sempre o traballo desde a total gratuidade, cunhas inmensas doses

de voluntarismo e, ao mesmo tempo e sempre, con enorme ilusión.

Obxectivos da publicación

Sintetizando moito, pódese dicir que *Ardentía*, como revista, baixo a dirección do benquerido camarada Luís Rei, tivo un triplo obxectivo: **Investigar**, isto é, promover a catalogación e o estudo multidisciplinar arredor do mundo da cultura marítima e fluvial...; **Rescatar**, isto é, recoller a memoria viva dos protagonistas da cultura marítima, recuperar elementos perdidos, dignificar no amplo sentido da palabra todo o relativo ás actividades e comunidades relacionadas co medio mariño e fluvial...; e, finalmente, **Divulgar**, isto é, dar a coñecer (e, chegado o caso, tamén reivindicar) os valores e as potencialidades que encerra esa realidade polimorfa e ricaz á que alude o nome da propia Federación.

Estes obxectivos esixían un enfoque xornalístico e de redacción un tanto peculiar e específico, na procura dun non sempre doado equilibrio entre pulsións mesmo contraditorias. Non podía derivar *Ardentía* nunha revista excesivamente especializada nin técnica, como as que poden existir, poñamos por caso, no ámbito da enxeñería naval. Debía atender ponderadamente, tamén si, varios ámbitos específicos (mar e río, pesca e marisqueo, remo e vela, baixura e altura...), áreas xeográficas diversas (desde o Eo ao Lima, mar adiante e río adentro...) e actividades e facetas da cultura marítima moi distintas, con cadansúas peculiaridades, problemáticas e historia de seu. Non podía configurarse, xaora, baixo o prisma único de calquera das ciencias sociais susceptíbeis de interese polo tema do mar, quere dicir, non podía ser só para etnógrafos, nin só para antropólogos, nin só para economistas, nin só para historiadores, nin só para arquitectos e urbanistas, nin só para filólogos..., mais a todos os interesados e interesadas nestas disciplinas amentadas debía saber convocar e interesar, dalgunha maneira.

En síntese, tratábase de facer unha revista de cultura marítima *latu sensu*, o que esixía, para comezar, pluri-disciplinabilidade e variedade de materiais... Había que elaborar unha publicación dirixida a un público heteroxéneo e moi diverso, o que demandaba unha ponderada mestura de rigor e amenidade, partindo sempre da absoluta pertinencia e boa calidade do material. Queríamos ter a capacidade de acumularmos nela es-tratos de interese e coñecemento de diversa fasquía e

profundidade que puidesen dar satisfacción por igual (ou case) ao mariñeiro ou mariscadora que vía reflectida nas súas páxinas a súa propia vida ou a dos seus devanceiros, ao amante dos barcos, ao simples afeccionado á navegación, ao curioso da arte, da literatura ou do folclore asociados a mares e ríos ou, finalmente, ao estudoso ou estudosa que se aproximase á materia como fonte de investigación desde as máis variadas disciplinas humanísticas e científicas: Etnografía, Antropoloxía, Urbanismo, Arquitectura, Economía, Historia, Filoloxía, Bioloxía, Oceanografía...

Desde logo, *Ardentía* pretendeu, con Luís lúcido e teimoso á fronte do proxecto, ir alén do etnografismo de corte saudoso, da evocativa estampa mistificada sobre os traballos no mar ou do tipicismo propio do postal turístico: falamos de embarcacións, de faenas, de construcións, de trasmallos e de costeiras no Gran Sole non como un exercicio pasatista, autocompracente, edulcorante ou “para a galería”, senón no desexo de contribuír á continuidade do mar e da súa rica cultura asociada, sexa en calidade de despensa e ámbito de traballo, sexa como escenario de múltiples formas, vellas e novas, de lecer.

A revista, nesta perspectiva, quixo constituírse nun espazo para a coincidencia das historias de vida e a creación artística e literaria arredor do mar, dos estudos e catalogacións patrimoniais e os debates sobre o futuro das pescarías e das embarcacións tradicionais. Mares e ríos, barcos e xentes, pasado, presente e futuro, memoria e denuncia, todo coubo na almadraba desta nave de papel botada coa intención de navegar e levantar carta desta parte da memoria comunal galega (galaico-portuguesa, para sermos máis exactos) que resulta irrenunciábel.

Trazos xerais, traxectoria e contidos da publicación

En coherencia cos obxectivos e coas finalidades para as que foi creada, co tipo de público ao que pretendía chegar, coa necesidade de cubrir áreas e aspectos tan diversos, etc., *Ardentía* presentou algunhas características moi propositadas, que pasamos a enunciar.

En primeiro lugar, unha moi coidada edición, impresión e presentación, que se reflectiu nas capas e contracapas sempre artisticamente elixidas para cada número, ben desde a pintura, ben desde a fotografía; no tipo de papel elixido (con satinación, para resaltar a calidade das imaxes e a limpeza do texto); no tamaño

xeneroso da letra; no deseño de titulares; na maquetación a dúas columnas de ancho xeneroso; no tratamento das ilustracións, sempre variado; no emprego de “logos”, encabezados e outros adornos visuais... *Ardentía* quixo actuar como auténtico buque-insignia impreso da Federación e a súa fasquía pretendeu transmitir, desde a pura visualización precedente a calquera lectura, unha imaxe clara, atractiva, de esmero e de traballo artesanal ben feito.

En segundo termo, unha vontade de non ficar confinada, polo contido cando menos, na área exclusivamente galega, abríndose propositadamente á cultura marítima máis potente e internacional que existe na actualidade, a bretoa (por iso hai referencias a eventos que se celebraron en Brest, Douarnenez, etc.) e tamén á cultura marítima do irmán Portugal (de aí, por exemplo, a presenza de traballos en portugués nas súas páxinas feitos por activistas da asociación Barcos do Norte).

E en terceiro termo, unha selección rigorosa pero ao mesmo tempo ampla e plural de textos, que visase asemade a amenidade e variedade do contido e o seu valor divulgativo ou científico. Nesta perspectiva, a revista articulouse en dous grandes campos, un constituído por unha serie de seccións fixas e outro máis heteroxéneo e variábel, que se configuraba arredor do tema elixido para cada número e que se alimentaba eventualmente tamén doutros materiais dispoñíbeis, solicitados ou non.

Esas seccións “fixas” foron, en esencia, estas cinco:

- “A Atalaia”, escrita invariabelmente polo propio director da revista, Luís Rei, e que facía as veces de editorial: comentando retos, denuncias, problemas, esperanzas e actividades da Federación; glossando e presentando o contido concreto de cada número; dando novas ou valorizando feitos acontecidos no mundo marítimo e fluvial; anunciando a chegada dun novo Encontro ou facendo avaliación do xa celebrado; esixindo implicación e dilixencia das Administracións públicas na conservación do patrimonio marítimo; etc.

- “Sino de Proa”, posta en marcha no segundo número pola nosa propia man (asinamos coas iniciais E.X.I.L.) e con puntuais achegas, ademais, de Sole Rei, Xaquín Lores, Luís Rei, Lino Prieto e Fernández

Rei, coa idea de recensionar todo tipo de novidades bibliográficas galegas e portuguesas sobre o mundo dos ríos e do mar, quer desde a perspectiva literaria, quer desde o ámbito da investigación e da divulgación sobre temas relacionados co noso campo de interese.

- “Letras na Almadraba”, posta en marcha tamén a partir do segundo número, coa idea de achegar e rescatar textos literarios de clásicos da nosa literatura que se ambientasen no mundo do mar. Inaugurouse cun relato trágico de Antón Villar Ponte intitolado “Brochazos”, que fora publicado orixinalmente en español na *Revista Gallega* de Galo Salinas. No terceiro número de *Ardentía* apareceron dous relatos do daquela autor homenaxeado no Día das Letras, Manuel Lugo Freire, “Axúdate” e “A illa milagreira”, en tanto no cuarto o reproducido foi o relato “A mariñeira de Quilmas”, de Darío Xohán Cabana, en que se mesturan sabiamente memoria do mar e memoria do terror franquista. No quinto número de *Ardentía* reproducimos un conto de protagonismo mariñeiro obra de Losada Diéguez, que se publicara orixinalmente no boletín *Nós*. Tras unha paréntese da sección no sexto número, optamos para o sétimo por un fragmento da novela *Os probes de Deus*, do escritor e poeta pontevedrés Amado Carballo, en que

o protagonista é un vello mariñeiro encerrado nun asilo, que mata o tempo evocándolle a un compañeiro a súa dura vida de trafegos e navegacións...

- “Pintores do mar”, creada xa desde o inicio da revista para acoller a obra pictórica de artistas galegos, vivos ou mortos, que tivesen tomado o mar e os elementos con el vinculados como fonte e motivo de inspiración: Eduardo Baamonde (Vilalba, 1962), no primeiro número; Conde Corbal (1923-1999), no segundo; Ernesto Goday (1914-2001), no terceiro; Balbina López Santos (Celeiro, 1957), no cuarto; Abelardo Miguel (1918-1991), no quinto, e, tras unha paréntese no sexto número, Prudencio Canitrot Mariño (1883-1913), no sétimo.

- “Entrevista”, sección que a Luís lle pareceu sempre imprescindible para unha publicación que pretendía dignificar e dar testemuño de vida dos auténticos protagonistas da cultura marítima, os homes e mulleres do mar. No primeiro número recollemos a palabra de Ramón Senande (‘Moncho da Maestra’), mariñeiro de Lira-Carnota. No segundo, a de Joaquim Sampaio de Azevedo (‘O Bucha’), bacalloeiro de Castelo do Neiva (Viana do Castelo) e a de Esther Núñez, traballadora da conserva de Ogrove e nai do

Un momento da presentación de *Ardentía* realizada durante o Encontro de Embarcacións Tradicionais de Muros / S. Rei

propio Luís. No terceiro a entrevistada foi Alicia Rodríguez, mariscadora de Moaña, mentres que no cuarto os testemuños corresponderon a Xenxa Rei Cores, regateira cambadesa e nai de Paco Fernández Rei, e mais á derradeira representante da estirpe das “Xulianas”, subhastadoras de peixe na lonxa de Bueu. No quinto número, un dos grandes amigos de Luís, Manuel P. Rúa, técnico de cultura coma el, entrevistou a Miguel López Pérez, de Ares, o derradeiro arpoeiro galego. No sexto e no sétimo, José Manuel Rodríguez Crespo, da Sección Marítima do Instituto de Estudos Miñoranos, fixo o propio con Daniel Pazó Vila, de Nigrán, inventor dos casulos para a carnada das nasas do polbo, e mais con Delmiro Touza, un dos derradeiros pescadores con lancha no tramo navegábel de Castrelo de Miño, antes de o encoro sulagalo en 1969.

Polo que di á parte variábel da revista, xa indicamos que se configuraba arredor dun tema previamente elixido polo consello de redacción, sen que iso levase a desbotar, porén, outro material que non estivese relacionado con ese mesmo tema, sempre que houberse páxinas dispoñíbeis.

No seu primeiro número (xullo de 2004), *Ardentía* centrouse no patrimonio inmaterial, en apoio da candidatura á UNESCO promovida pola Asociación Cultural e Pedagóxica “Ponte... nas Ondas”. Este número inicial tamén cumpriu a función de carta de presentación da delegación galega que acudiu no verán de 2004 ao porto bretón de Douarnenez, de aí a presenza de breves sínteses en francés de moitos dos artigos e traballos contidos no exemplar.

O segundo número (maio de 2005) intitulouse “Barcos e xentes”. Visou achegar traballos que desen conta das variadas tipoloxías de embarcacións que existen nas nosas costas e serviu asemade de carta de presentación do VII Encontro de Embarcacións Tradicionais, que se celebrou en Cambados en xullo dese mesmo ano e no que Luís Rei fixo de inmenso *factótum*.

O terceiro número de *Ardentía* (xuño de 2006) apareceu baixo o lema de “Un mar de memorias”, coincidindo con diversas efemérides de relevancia histórica: o 75 aniversario da proclamación da 2ª República, o 70 aniversario do plebiscito autonomista galego, o 70 aniversario do comezo da Guerra Civil... A revista fíxose eco da travesía prevista para o chamado “Barco da Memoria” e outorgou especial relevancia na súa

composición ás colaboracións que abordasen, desde calquera perspectiva, aspectos relativos ao pasado máis ou menos recente e á impronta que tiñan deixado na nosa realidade actual.

O cuarto número (marzo de 2007) concibiuse como unha homenaxe e reivindicación do papel da muller na cultura marítima e fluvial galega, tantas veces esquecido ou minusvalorizado, e apareceu baixo o título de “O mar tamén ten mulleres” (onde resoa efectivamente a canción do “san cristán de Coímbra”...), nas vésperas do VIII Encontro de Embarcacións Tradicionais, que tivo lugar en Ferrol en xullo de 2007.

O quinto número, armado un tanto ás presas logo dun parón de moitos meses no consello de redacción, tivo como finalidade inmediata a de arroupar o IX Encontro, o de Muros; por iso mesmo non tivo un *leit motiv* específico, ao contrario que o sexto, editado baixo o cunqueiriano verso de “Acolá están as illas...” e dedicado en boa medida, grazas á maioría dos artigos que contén, a retratar desde variadas perspectivas o elenco das illas galegas máis emblemáticas.

No sétimo número, en fin, volveu faltar un motivo unificador, aínda que a búsola dos traballos orientouse maiormente a arroupar o XI Encontro de Embarcacións Tradicionais, que se celebrou en O Freixo-Outes en 2013.

A índole do material que a revista foi acollendo ao longo dos sete números editados baixo a batuta de Luís Rei foi variadísima, podéndonos distinguir, a grandes trazos, os seguintes campos:

- Traballos de corte literario, con reprodución de poemas ou fragmentos de Ramón Cabanillas (nº 1 e nº 5), Mª Victoria Moreno (nº 4), María Mariño (nº 4), Agustín González López (nº 5), Manuel Antonio (nº 6), Francisco Añón (nº 7) e Antón Avilés de Taramancos (nº 7), alén dos textos ofrecidos na sección “Letras na almadraba”, arriba xa enumerados. Nesta epígrafe habería que incluír o traballo do propio Luís Rei “Sobre o leste duro e outros ventos mareiros (Bolinando no mar de Cabanillas)”, editado no sexto número para sumar *Ardentía* ás conmemoracións do cincuenta aniversario do pasamento do autor de *Vento mareiro*, que se desenvolveron durante 2009.

- Traballos de corte artístico, alén dos ofrecidos na sección “Pintores do mar”, con reprodución

de estampas, caricaturas, debuxos e cartaces de Castela (nº 1 e nº 2), Álvaro Cebreiro (nº 3), Fernando Cortés (nº 3), Alberto Murillo (nº 4) e Carlos Maside (nº 7), dunha escultura de José Mª Acuña (nº 3) e dun mapa da costa galega coas embarcacións características de cada ría elaborado por Gondar (nº 2). *Ardentía* procurou enriquecer o acervo visual e gráfico da nosa cultura marítima, combinando na parte ilustrativa pintura, fotografía e debuxo, imaxes antigas e imaxes actuais, elementos de arquivo con materiais de autor ou autora. Polas súas páxinas desfilan instantáneas de Pacheco, Cancelo, Ramón Dimas, José Suárez, José Ínsua, Ruth Matilde Anderson, Sarabia, Eduardo Blanco Amor, José Mª Massó, Ramón Caamaño, Evaristo Mayo, Valentín Roldán, Maribel Longueira, Anxo Abalo, Vitor Mejuto, Lois Rodríguez, Lino Prieto, Sole Rei, Tono Arias, Adela Leiro, Cristina Martín Trigo, Isabel G. Avión, Faustino Gómez Paz, Orlando Viveiro, Manuel P. Rúa, Carmen Bar, Jorge García-Valenciano, Paco Fernández Rei...

Guiada con este criterio, abriu as súas páxinas para a reflexión sobre a obra gráfica vencellada ao mar elaborada por determinadas figuras. Véxanse, nese senso, o artigo de Manuel P. Rúa sobre as fotografías Ruth Matilda Anderson e Anita Conti incluído no primeiro número (“Memorias de mar e cebola”) e o traballo de Carlos Lema sobre o Blanco Amor fotógrafo do mar, presente no terceiro. En varios dos números fíxose reprodución de cartas e planos mariños e no sétimo publicouse un traballo de Sindo Mosteiro sobre a iconografía mariñeira na igrexa de Santa Mª de Caldas de Reis.

- Traballos de corte etnográfico, entre os que destacan diversos contributos para un catálogo galego-portugués de embarcacións tradicionais de río e de mar aparecidos no segundo número da revista: “Fálame de barcos”, polo Grupo Etnográfico Mascato; “As embarcacións fluviais” de Xosé Manuel Vázquez Rodríguez; “Embarcações portuguesas do Minho ao Lima”, de João Baptista e “Facéndolle as beiras ao Miño”, da A. C. María Castaña (Lugo).

Tamén entrarían nesta categoría etnográfica estudos sobre determinadas artes de pesca e marisqueo. Así, Lois Ladra escribiu sobre as “As artes tradicionais da pesca fluvial” (nº 5). Os grovenses Eduardo e Manolo Parada evocaron a arte do rasto no cuarto número, a do xeito no quinto e a das nasas no sexto. Xoán Francisco García Suárez e Ramón Blanco repasaron no

sétimo número a evolución das carpintarías de ribeira en Outes, mentres Bernardo Máiz fixo outro tanto coas motoras da ría de Ferrol (nº 7). O João Baptista lanzou un alegato tan conmovedor como oportuno no traballo “O último resistente da beira do mar” (nº 7), denunciando o apagamento silencioso que estaba afectando ás derradeiras carpintarías de ribeira da nosa costa.

Incluimos aquí tamén estudos sobre determinadas embarcacións (Dionisio Pereira abordou o tema dos galeóns de Arousa no número 2) e achegas para un catálogo dos oficios relacionados coa actividade marisqueira e piscatoria, como as que representan os artigos de Ivone Baptista “Mãos de Mar” (nº 1), “Mulheres do mar português” (nº 4, escrito con João Baptista) e “Mulheres do mar português. As peixeiras de Esposende” (nº 7).

- Traballos de corte antropolóxico, como os que versaron sobre alimentación (Martina Betanzos, nº 1); as normas de herdanza na beiramar (Mariño Ferro, nº 1) ou de pesca da anguía no lago berciano de Carucedo (Onofre Sabaté - pseudónimo do editor Francisco Macías -, nº 3); a especificidade do home de mar (Calo Lourido, nº 1); o folclore mariñeiro (Alberto Barreiro Docampo *Warren*, nº 1); o imaxinario do río Miño (Xosé Manuel Vázquez Rodríguez, nº 1); os barqueiros de Cela, os pasos na Santa Isabel do Miño, o imaxinario do río Narla, as redes e caneiros dos ríos da Terra Chá e as ínsuas do Pai Miño (Orlando Viveiro, números 2, 3, 4, 5 e 6); a sociabilidade mariñeira, o asociacionismo e a distribución do produto da pesca na beiramar galega (Dionisio Pereira, nº 1); as “patifas” e “baleiros” do río Ulla (Emilio Xosé Ínsua, nº 3); os baños na praia a comezos do século XX de mulleres labregas pobres, coñecidas como “poubanas”, “mantidas”, “catalinas” ou “canónigas” (Emilio Xosé Ínsua, nº 4)...

- Traballos de corte histórico, como o que versou sobre a represión franquista no mundo do mar, achegado por Dionisio Pereira para o terceiro número; o que reconstruíu a peripecia do asociacionismo mariñeiro na vila de Sada (nº 6), de Xavier Brisset Martín; o que evocou o naufraxio en Sálvora do buque “Santa Isabel” e o heroísmo demostrado nesa ocasión por varias mulleres do mar (Luís Teira, nº 4); o que retratou a explotación laboral infame a que eran sometidas as mulleres nas barreiras da ría arousá (Dionisio Pereira, nº 4); o que deu conta da epeopea dos mariñeiros ga-

legos de Camouco en augas do Golfo de México (Ernesto López Naveiras, nº 2); o que explicou o rol dos pailebotes no comercio marítimo de cabotaxe na Galiza de hai cen anos (Dionisio Pereira, nº 5); o que repasou o devir ao longo das diversas etapas históricas de illas como Cortegada (Marcelino Abuín, nº 6), Ons (Celestino Pardellas de Blas, nº 6), Arousa (Susana Rial, nº 6) ou as principais illas das Rías Altas (Bernardo Máiz, nº 6); o artigo da nosa propia autoría titulado “O porto de San Cibrao (Cervo) ao longo da historia”, que apareceu no sexto número ou, por último, o titulado “Paisaxes de mar nas vilas medievais de Muros e Noia”, de Pedro García Vidal (nº 7).

Dentro desta epígrafe cabería incluír asemade os artigos sobre a historia da propia Federación, como o que veu lume no sexto número, baixo o título “Vinte anos recuperando patrimonio”, ou o que apareceu no sétimo, co encabezamento: “De Ribeira (1993) a O Freixo-Outes (2013): 20 anos de Encontros. 20 anos de Federación Galega pola Cultura Marítima e Fluvial”.

- Traballos de corte económico, como o que versou sobre a problemática da sobrevivencia das carpintarías de ribeira e estaleiros tradicionais no norte de Portugal, achegado por João Baptista ao primeiro número; o intitulado “Realidade e perspectivas do traballo feminino no mundo do mar”, elaborado por Zotes Tarrío, Chas Amil & Villasante, da USC, e publicado no cuarto número da revista ou, por último, o traballo “Un testemuño sobre as mulleres armadoras no mar galego” (nº 4).

-Traballos de corte xurídico, como o publicado por Ivone B. Magalhães (nº 6) baixo o título de “A plataforma para o Estatuto Jurídico das Embarcações históricas e tradicionais”.

- Traballos de corte urbanístico e arquitectónico, como o dedicado por Ivone e João Baptista ás “cambôas de Carreço (Viana do Castelo) no terceiro número; o que versou sobre a historia e evolución do barrio mariñeiro de San Tomé do Mar, elaborado por Martina Betanzos (nº 3); o de Toni García sobre as construcións marítimas da primeira industrialización conserveira (nº 3); o de Santiago Pérez González-Arís sobre o intento de especulación verificado en Cangas arredor dos terreos da antiga factoría de Massó (nº 6) e o de Manuel P. Rúa (nº 7) sobre a mala fortuna, do punto de vista urbanístico-paisaxístico cando menos,

das illas de San Bartolomeu (Moaña), Toralla (Vigo) e San Simón (Redondela).

- Traballos de corte filolóxico, como o estudo sobre léxico de mares e ventos publicado por Francisco Fernández Rei no primeiro número, co título de “Andisías e rutías: mar de mar e mar de vento na Arousa e na Costa da Morte”, ou a recolleita e sistematización de talasotoponimia desde o Miño a Panxón achegado no terceiro número por Roberto Rodríguez e Xosé Lois Vilar Pedreira.

- Traballos relativos ao folclore e á literatura popular, como o que sobre a imaxe da muller nas cantigas mariñeiras elaborou Carme Hermida Gulías para o cuarto número.

- Traballos de divulgación sobre a figura e a obra dos investigadores pioneiros da cultura marítima galega, como Xaquín Lourenzo (‘Xocas’), abordada por nós propios no primeiro número, ou o “sueco de Beluso” Staffan Mörling, sobre o que escribiu Fernández Rei no terceiro.

- Traballos de corte memorialístico, como algúns capítulos das “Memorias” do mariñeiro cambadés Leonor Galiñanes (nº 2), editadas por Dionisio Pereira e Lola Varela; a crónica sobre a exploración dun dos ríos da conca amazónica que o ictiólogo e oceanógrafo galego Mosqueira Manso publicou orixinariamente na revista galaico-venezolana *Galicia* baixo o título de “Navegando polo Río Apure” (nº 2); a recollida de testemuños das mulleres do mar de Ferrolterra e Ortegá realizada por Esperanza Piñeiro e Andrés Gómez Blanco (nº 4); o retrato da vida e peripecia nos barcos de vapor do mecánico mugardés Juan A. Vázquez Pérez, realizado polo historiador Bernardo Máiz para o segundo número; o artigo “A motora dos Canedos (a alma dun barco sempre vive)”, de Moncho Bouzas (nº 5); o traballo “Monte Louro, o monte dos milagres”, de José L. Iglesias García e Manuel Chazo Cores (nº 5); o titulado “Raxó 1951: retrato en cor dun tempo en branco e preto”, de Xaquín Agulla Gómez (nº 5); as “Memorias do Salgueirón”, de Carmelo Parrado (nº 6) e, finalmente, as estampas de vidas mariñeiras que ofreceu Fernando Salgado, co chamativo título de “Un can contoume unha historia”, no número 7.

- Traballos de presentación da localidade que acollería un novo Encontro de Embarcacións Tradi-

cionais e mesmo de adianto das principais actividades e citas a desenvolverse nel ou de resumo do Encontro anteriormente celebrado. A este tipo pertencen artigos como “Abarloamos en Cambados”, no segundo número; “Bolinando para socializar o patrimonio marítimo e fluvial”, que constitúe a crónica persoal de Paco Fernández Rei sobre o VII Encontro, en Cambados (nº 3); o que dedicaron no cuarto número Bernardo Máiz e Arturo Loureiro a presentar o VIII Encontro, que se ía celebrar en Ferrol nese verán de 2007; “Brest 08”, de Fernando Piñeiro (nº 4), salientando que o noso país e os nosos barcos eran convidados de honra nese magnífico e espectacular evento internacional da cultura marítima; “Proa a Muros!” (nº 5), de Manuel García Sendón (da Asociación Mar de Muros) e “Muros e o territorio”, de Fernández Naval (nº 5), dedicados á vila que acolleu o IX Encontro; “Ferrol, mar de amigos”, de Lois Rodríguez (nº 5), facendo crónica do Encontro ferrolán xa celebrado; “A arribada da FGCMF a Brest 08”, de Francisco Fernández Rei (nº 5); as “Crónicas muradás”, de Sole Rei (nº 6); “Carril 2011, ou Do it yourself”, da mesma autora citada (nº 7); e, finalmente, o artigo “Outes por descubrir”, de Mª Paz González López (nº 7).

A *Ardentía* de Luís Rei foi unha revista que gustou sempre moito a moitas persoas, que espertou entusiasmo en non poucos colaboradores e lectores e que chegou mesmo a ser solicitada *ex professo* por Universidades, Bibliotecas e Institucións públicas de diversas latitudes. Agradou decote moito o tratamento da ilustración, o rigor e amenidade dos traballos e a variedade de contidos. Houbo voces, iso si, que, con razón probabelmente, acusaron a publicación de excesivamente virada para a faixa atlántica (Rías Baixas, nomeadamente) ou de centrada en demasía en determinadas concas fluviaiais (a do Miño, basicamente). Tal desequilibrio, que se intentou corrixir número tras número, respondeu en derradeira instancia ao maior ou menor asentamento da Federación e das entidades que a conforman nos distintos ámbitos xeográficos do país.

Todo isto, loxicamente, lévanos a formular dúas conclusións. A primeira, que houbo, hai e continuará a haber no inmediato futuro un público na Galiza que demanda claramente a existencia dunha revista destas características e temáticas, polo que só cabe animar á Federación Galega pola Cultura Marítima e Fluvial para que siga dando vento portante nesa vela. A segunda, que o rumbo que lle imprimiu Luís e os criterios

que manexou á hora de “faenar”, no básico, foron os correctos e axeitados, de maneira que poden servírnos de “posta” fiábel para o equipo humano que confeccionamos a revista a partir de agora.

A *Ardentía* de Luís Rei foi un produto xornalístico e cultural galego de primeira categoría, digno de coleccionarse e que pode parangonarse, sen caermos en esaxero, con outras revistas emblemáticas da nosa historia pola súa calidade, polos seus elevados obxectivos e pola súa mesma prestancia física e visual. Agora que Luís navega polos mares descoñecidos do Alén e que botamos tanto de menos a súa voz amiga e xenerosa, dicilo en letras de molde e solemnemente como o dicimos, nós que tivemos o privilexio de vivir ao seu carón esa fermosa aventura, é a mínima homenaxe que lle debemos. No momento en que esta *Nova Ardentía* zarpa xa sen el a bordo, dedicámoslle de todo corazón este novo esforzo para a divulgación desa cultura de salitre e marusía que foi para Luís, a todas horas, unha bandeira de orgullo e identidade.

Luís Rei no peirao de Tragove, no 2005 / Isabel G. Avión

nova
ARDENTÍA

Revista Galega de Cultura Marítima e Fluvial - Nº 9

